

הקורא עשוי אפוא למצוא במאמר לא רק דיון במקורות "השומר הצעיר" אלא במקורות של אירופה בסוף המאה הי"ט. שאר מחקרים שבקובץ הם מאמרו של יעקב טורי על נסיון "תכנית יום-הקהל" בגרמניה בתחילת המאה, תכנית ליכוד שנכשלה והוסיף פה מבוכה ופירוד, ומחקרו של אביתר פריזל על "מסדר 'אבירי ציון' בשיקגו ויחסיו עם הפדרציה של היהודים האמריקאיים (1896—1898)". על אף השם, העשוי לעורר רושם שלפנינו מאסף כרסנני, דקדקני ומשמם, יש לציין כי "הציונות" הוא מאסף ביכורים ראוי לעיון לא רק למומחים.

י. ש.

זכרון לגליה ירדני-אגמון

עשייתה הספרותית של גליה ירדני-אגמון, שנפטרה בדמי"מיה, היתה מוקדשת לבקורת, לתיאטרון, לספרות העדות והזכרון, ולחקירת העתונות הארצישראלית במחצית השנייה של המאה שעברה. חוג הידידים ובני המשפחה, שעמלו על הוצאת הספר לזכרה, הלכו אף הם בשבילי יצירתה וליקטו בקובץ ממיטב ירושתה על ספרות ותיאטרון ועל תולדות העתונות העברית בארץ-ישראל. דפים לא רבים הוקדשו לדברי הערכה על אישיותה ופעלה מאת רבקה כץ, אהרן מגד, זרובבל גלעד, רבקה שכטר, ש. ורסס, דב סדן ומנחם דורמן.

אהרן מגד מעיד עליה כי "המגע הרך והנשי היה שרני בכל עבודותיה שרבות מהן נועדו כאילו לידיים גבריות. היתה בהן מזיגה של תום, הנובע מתוך יחס של כבוד רב לענייני נים ואנשים, עם רצינות ושקדנות של תלמידה חרוצה". בסימן זה נכתבו מאמריה ומחקריה. באחד המאמרים ציטטה מדבריו של ג'ורג' סנטאיאנה: "הפיוט איננו ניתן למריחה על פני דברים, כחמאה, הייב הוא לרצד על פניהם כאור ולהיות כענינים שבעדן אנו

שכניה הערבים", משתקפים יחסי המושבות עם שכניהן הערבים, שהם עצמם היו במידה רבה מיצוי של מערכת היחסים בין היישוב העברי ליישוב הערבי בכלל. מתישבי רחובות עמדו בפני ההכרח לקיים מגע עם הערבים והם קיימו אותו ללא הכנה, מנקודת-מוצא של עדיפות תרבותית וטכנולוגית, אגב סיכוי סוכים חריפים בין מוסכמות יריבות ואגב תלות כלכלית וחשש בטחוני. הנטייה ברחובות, שדומה כי עברה לשכבות יהודיות רחבות פ"כמה, היתה "להגיע למיזוג של כוח-הזרוע והיי"מוסר", וזאת תוך כדי התנגשות אידיאולוגית ופראגמטית עם תפיסתם של אנשי "השומר", הדוגלים ב"הגנה-העצמית".

גורני דן במאמר רב-ענין בתשתית חברתית של מיתוס "העליה השנייה". לאחר מחקר סוציולוגי מפורט הוא מגיע למסקנה שהעליה השנייה לא היתה עילית חברתית או מדינית אלא שמערכת ערכי-היסוד שלה, וכן סגנון-החיים המיוחד לה, נטבעו עמוק בתודעה הקיבוצית-הינוכית והשפיעו על כלל האוכלוסיה הרבה למעלה מכפי משקלה הכמותי של אותה קבוצת אנשים זמן רב לאחר שפסק קיומה כקבוצה חברתית-פוליטית. זהו מחקר המתאר איך בתנאים מסוימים קבוצת מהגרים מיוחדת במינה הופכת להיות מיתוס לאומי. סיכו של מיתוס כזה שברוב השנים הוא נעשה מטרה לחצים אידיאולוגיים וסאטיריים וערכיו נחשבים מיושנים, מאובנים או צבועים. מחקרו של גורני מציין אפוא שלב טבעי בו נבדק המיתוס באמות-מידה לא עריות אלא סוציולוגיות.

חשיבות מיוחדת למחקרו של אלקנה מרגלית על שרשיה החברתיים והאינטלקטואליים של תנועת "השומר הצעיר" (1920—1913), זהו פרק מתוך עבודת-דוקטור ראשונה ומקיפה, הבודקת את מקורותיו הרבים והעיוניים, כמו גם החברתיים, של מיתוס אחר, זה של תנועות-הנוער היהודיות, כאן—תנועת "השומר הצעיר". אכן, בניגוד למחקרים האחרים במאסף, אין מרגלית מצמצם בהוויה היהודית אלא הוא בודק אותה תוך כדי ניתוח מקיף ומעמיק של תקופתה.

* מנחם דורמן (עורך): זכרון לגליה ירדני-אגמון, משלה ועליה; הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1970; עמ' 244.

מיסטיקות ומשיחיות, ובדרך זו קיוו להגיע לגאולה עולמית. כן העלתה גליה ירדני שה' לשון העברית היתה לשון מדוברת ב"ישאב הישן", ולא עוד אלא שימשה את כל הע' דות היהודיות השונות וקשרה ביניהן.

במאמר מעניין קראה להערכה מחדשת של עתוני בני-יהודה. היא מוכיחה כי אמנם הו' מן בני-יהודה ל"החבצלת" עלידי י. ד. פרומ' קין, אך לנגד עיניו של מחייה השפה לא עמדה המחלוקת עם הרבנים ועם הכוללים. על רעיונות של תחייה לאומית נלחם האיש בעתוניו "מבשרת ציון", "הצבי", "האור" ו"ההשקפה". הוא היה העתונאי הראשון שבי' קש להפוך את אבק "השוב" לגרעין של עם. כך נעשה לוחם נגד הבערות, הבטלות וה' שחיתות של מנהיגים ופרנסים. שהמסירו עליו הרמות, נידויים וגידופים. אומץ-לבו הכתיב לו את "הודאתו" הידועה: "הגנו מקבלים עלינו את הדין ומודיעים כי נוסיף לחטוא כאשר חטאנו עד הנה".

גליה ירדני מסבירה את עמדתו של בני-יהודה לצדה של פקידות הברון במאבקה עם האי-כרים בשנת 1887; בדומה לפינסקר וליל-יינבלום הבין בני-יהודה כי הסתלקותו של הברון ממפעל ההתישבות תביא לחיסול ב' טרם-עת. ולכן נקט עמדה דומה בשאלת אוגנדה, ובכך הפסיד את שארית תמיכתה של ה"עסקנה" הציונית. אנשי "העליה השנייה" התנכרו לו וראו בעתוניו "ניפוח ריק, צעקנות זולה והתנכרות לארץ-ישראל". הם לא ראו את מאבקיו הקשים בממתיו ה' צנועות, ששירתו את רעיונותיו במסיבות חמורות ביותר. גליה ירדני יודעת להוציא מתוך ממר והיא מצליחה לשבח את בני-יהודה במערכי תקופתו. שהיתה "תקופה עשירה מאין-כמות בכשלונות. במפלות ובאכזבות, ש' הגיעו בכליזאת יסוד לבנין המפואר שלעתיד' לברא".

השתתפות ערה של החוקרת-הסופרת בגורלם של אנשים ובלבטיהם היא מסמני כתיבתה של גליה ירדני. יודעת היא לקרב רחוקים ולנער ממאבקים ישנים את העפר המכסה אותם, לדון בהם כאילו התרחשו לעינינו, בקרבת מקום וזמן.

י. ט.

מתכוננים". יפה אמרה זו לסגנונה שלה. החן הפיזי שבכתיבתה מרצד בהרבה נקודות אור על גב הנושאים ה"בשים".

יכך היא כותבת על "מאמש" לדבורה בארון כי סיפוריה הם "תמצית טהורה שכללה לב, בלא שום תערובת. הסופרת מפליאה לפרוט דומה פריטה כזו היתה מדיחה כל סופר אחר אל הסנטימנטאליות. ב'מאמש' אין אף לא צליל אחד צורם או מזויף. הכל כמו מנוגן על פעמוני-כסף זכים..."

ואגב בקורת על ספרה של נעמי פרנקל "שאלו ויוהנה" היא מעירה: "כיצד מעצבת נעמי פרנקל את דמויותיה? היא מעצבת לרחוב היריעה ולא לעומקה. כל אחת מהן מתקיימת מסביב למוטיב המרכזי, מעין תווית היכר מידבקת לדמות. במקום נסות לחדור לפניו ולפנים שלה, לגוונה ולהעמיקה, היא רק חוזרת, תוך שינוי וריאציות ונסיבות, על המוטיב המרכזי האחר..."

גליה ירדני מחפשת בנושאי בקרתה את "התמונה הפנימית" ומצליחה "להבקיע" אל הגרעין של סיפור המעשה או של עיצוב הדמויות. המאמר הראשון בקובץ, "מתתיהו שוהם בחזיונותיו", ממצה בהצלחה את עיקרי הבעיות של המחבר הדגול. המבקרת אינה רואה במחזותיו של שוהם פרשנות של תנ"ך והיסטוריה. "ויותר משהוא רב ריב היהדות באלילות, הרוח—באלילות, או הנביא—ככהו, הריהו רב את ריבו שלו, ריב היהודי בן הגולה, שיצריו הטבעיים סולפו ונכבלו, וכן את ריבו של בן תרבות-המערב במאה העשרים, ששוב אינו יכול לראות בבריאה חטיבה אחת..." עם זאת מציינת גליה ירדני כי באחרון מחזותיו מנסה שוהם לארוג הש' קפת-עולם היונקת מן האידיאלים הנעלים שב' יהדות..."

המחקרים על תולדות ה"יישוב" עוסקים בסג' נונה של העתונות הירושלמית, בהערכה מחו' דשת של עתוני אליעזר בני-יהודה, בתיאורי מסעות, תרגומים וסיפורים באותם עתונים, וכיו"ב. בתוך השאר נגלתה לה לגליה ירדני פרשת אימבר-אוליפנט, ובעקבותיה קבעה כי החוגים הנוצרים שמצאו ענין בהתישבות יהודית בארץ-הקודש היו נמנים על תנועות